

מראי מקומות - ראש השנה

ל.

ו. איש בביתו ואפילו שלא בזמן בית דין כתב הטורי אבן שכיון שתקנו שהתקיעה תהא בביתו להיכר, שוב אין לחשוש שמא יעבירונו, ואין צריך לזה שיהא בזמן בית דין.

ז. רואה פרט ליושבת בנחל וכו' בטורי אבן העיר שבמגילה אומרים להיפך, שכרך וכל הסמוך אף על פי שאינו נראה עמו כגון יושבת בנחל דינו ככרך, וכאן ממעטים אופן זה שיושבת בנחל, וציין לדבריו במגילה, ושם (ג:) פירש, שאם ינהגו פורים במקום אחד, ובמקום הסמוך לו יהיה יום חול, יהיו נראים דברי חכמים כחוכא, מה שאין כן תקיעת שופר, שהיא שעה אחת ביום, ואין החילוק ניכר כל כך בין מקום למקום, לא יהיו תקנות חכמים כחוכא, עיין שם עוד בזה.

ח. ובמדינה יום אחד ברש"י בסוכה (מא.) מבואר שגם ירושלים בכלל המדינה, אולם הרמב"ם בפירוש המשניות שם כתב שמדינה היינו חוץ מירושלים, ועיין בשפת אמת שם, ובאגרות משה (ח"ח, קדשים ס"ג, ח) מה שכתבו בזה.

ט. שיהא לולב נוטל במדינה שבעה הקשה השפת אמת, מדוע אין כאן איסור בל תוסיף, ואף שהוא שלא בזמנו, אבל הוא מכוין למצוה. וציידד שכיון שבמקדש היו עושים כל שבעה, אינו חשוב בל תוסיף, ולפי זה כתב שיתכן שאפילו בזמן המקדש אם היה נוטל במדינה כל שבעה לא היה עובר בבל תוסיף, והניח בצריך עיון.

י. שיהא יום הנף כולו אסור הרש"ש במנחות (ע) דן האם בזמן הזה מותר לקצור את העומר מיד, לפי שיתכן שהאיסור בקצירה לפני העומר הוא רק בזמן שיש עומר, אבל כשאין עומר אין איסור קצירה. עוד כתב, שיתכן שזה תלוי האם איסור הקצירה הוא עד קצירת העומר או עד הבאת העומר.

יא. מכלל דבעיא דרישה כתב הטורי אבן, שפסוק זה הוא אסמכתא בעלמא, ולכן יכולין לחלק בין המצוות, ועושין זכר רק למצות לולב כל שבעה, לפי שיש מצוה ביום ראשון בגבולין, אבל למצות ערבה אין עושים זכר כל שבעה, לפי שאין מצות ערבה בגבולין כלל.

יב. מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש וכו' הקשה האור שמח (מאכ"א י', ד', ד"ה וכיון), כיצד תקנו שיהא יום הנף כולו אסור, והלא יכול לצאת מזה קלקול, שאם נשרשה התבואה לאחר שהאיר המזרח קודם סוף היום, יטעו ויאמרו שכבר הותר בסוף היום, כיון שנשרש קודם זמן המתיה, ובאמת אינו מותר, שהרי מדאורייתא האיר המזרח הוא שמתיה. וכתב שמפני זה היה פשוט לנו שרבו יוחנן בן זכאי סבר כן מן התורה, המשך בעמוד הבא

א. וביבנה בפני בית דין אין שלא בפני בית דין לא כתב הריטב"א שבמקום שצריך להיות בפני בית דין, צריך להיות בפני בית דין ממש, וממילא צריך להיות גם בזמן בית דין.

ב. וביבנה בפני בית דין אין שלא בפני בית דין לא הקשה הרשב"א, מדוע לא פירש רבא כן בפשיטות ולא תקשה כלום. ותירץ שרבא סבר שקשה לפרש כן, שאם כן מהו ה'ועוד' יתירה, הרי הדין הראשון הוא גם שבירושלים תוקעין אף שלא בפני בית דין, וביבנה אין תוקעין אלא בפני בית דין בלבד. ועל זה תירצה הגמרא שמה שאמרו שביבנה אין תוקעין אלא בבית דין בלבד הולך על שניהם, שליירושלים יש שתי מעלות: א. שתוקעין בין בפני בית דין ובין שלא בפני בית דין. ב. שלא רק שלא בפני בית דין, אלא אפילו בסמוכה וכו', מה שאין כן ביבנה, שאין תוקעין אלא בבית דין בלבד.

ג. מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כתב הריטב"א, שזה שלא כרב הונא שאמר תוקע לכולן. ובקינן פירות (פי' למס' עבדים מהגר"ח קניבסקי זצ"ל, פרק א', אות ח') דייק מדברי שאר הראשונים שלא פירשו כן, שסוברים שמה שאמרו שכל אחד ואחד חייב לתקוע, היינו שאינו רק חיוב על בית דין, וכספירת שנים, אלא כל אחד ואחד צריך לשמוע את קול השופר. אבל מדברי הריטב"א דייק הגר"ח שחיוב שופר ביובל אינו דין שמיעה כרב הונא, אלא דין תקיעה, ולכן כל אחד ואחד צריך לתקוע. ועל פי זה ביאר את המשך דברי הריטב"א, שכתב שאי אפשר לומר שיש דין שכל אחד צריך לתקוע בבית דין ביובל, והביאור הוא שכל אחד צריך לתקוע ממש, ולכן מסתבר שהכוונה בזמן בית דין.

ד. מאי ועם בית דין בזמן בית דין פירש רש"י, שאין לפרש בפני בית דין ממש, שהרי כתוב 'בכל ארצכם'. והקשה התוספות הרא"ש שהרי פסוק זה אסמכתא הוא, וגם בלא זה אנו יודעים שכל אחד צריך לתקוע. והוא פירש שמדובר על יום הכפורים שחל בשבת, שכל אחד צריך לתקוע בביתו, ובזמן בית דין [צריך עיון, שהרי גם ביום הכיפורים אסור להוציא, ואולי כוונתו שאין לצאת מהשליח ציבור בבית דין, משום גזירה דרבה, ולכן גזרו שכל אחד יתקע בביתו, והגזירה היא דוקא בשבת משום חומר סקילה]. ועיין לעיל שהובאו דברי הריטב"א בזה.

ה. תקיעת ראש השנה ויובל דוחה את השבת בגבולין העיר הטורי אבן, שאם החידוש הוא שאין גוזרים גזירה דרבה, אם כן מדוע דוקא בשבת, הרי גם כשחל בחול יש איסור הוצאה. ותירץ שעם כל זה איסור הוצאה בשבת חמור יותר, ולכן הוה אמינא שגזרו דוקא כשחל בשבת.

מראי מקומות - ראש השנה

ל. (המשך)

מדאורייתא, ואינו מצד דין רוב. ועיין באחיעזר מה שכתב בזה.

מז. שאין בית דין מתעצלין

הקשה השפת אמת במנחות (סח.), שאף שאין בית דין מתעצלין, עדיין יתכן שיהיה איזה פסול בעומר, או שלא מצאו כלל עומר לקצור, ומדוע לא יהיה החדש אסור כל היום מחמת הספק. ותירץ, שסומכים על הרוב שמסתמא לא אירע בו פסול.

יז. לא נצרכא דאיבני בחמיסר וכו' אי נמי דאבני בליליא

הקשה רש"י, כיצד בנו את בית המקדש בלילה, והלא הדין הוא שאין בנין בית המקדש בלילה. וכן קשה כיצד יתכן שיבנה בחמיסה, הלא אין בנין בית המקדש דוחה יום טוב. ותירץ, שכל זה הוא דוקא במקדש הבנוי בידי אדם, אבל מקדש שלישי בנוי ומשוכלל הוא, והוא יגלה ויבא משמים, והוא יכול לירד גם בלילה וגם ביום טוב.

והקשה הערוך לנר בסוכה (מא.), שאם כן מדוע אנו מתפללים 'שיבנה בית המקדש', ואין אומרים 'שיגלה בית המקדש'. עוד הקשה, שמבואר בסוכה (נ"ב) ארבעה חרשים הם, ומהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, וביאר רש"י שם ששניהם אומנים לבנין בית המקדש, ולפי דברי רש"י שהוא יורד מן השמים אין מקום לאומנותם.

ומה שדרשו בתנחומא על 'מקדש ה' כוננו ידיך', שהמקדש ירד למטה, הכוונה לבית המקדש הרוחני, שודאי בית המקדש הגשמי צריך גם לבית המקדש הרוחני שירד כנגדו, שאם לא כן הרי בית המקדש יהא כגוף בלי נשמה, והיינו שירד למטה לתוך בית המקדש הגשמי, אבל ודאי שיבנו גם בית המקדש גשמי. ומה שהקשו רש"י ותוספות שאין בנין בית המקדש בלילה וביום טוב, תירץ הערוך לנר, שלגבי יום טוב הוא תלוי במחלוקת תנאים האם מלאכת בונה אסורה ביום טוב מדאורייתא או רק מדרבנן, משום שמתוך שמותר למגבן, יהיה מותר לכל צורך של יום טוב, ורק מדרבנן אסור, ואפשר שבמקום בנין בית המקדש לא גזרו, והסוגיא בשבועות סוברת כהשיטות שאין במגבן משום בונה, ונמצא שלא הותר בונה ביום טוב כלל. ולגבי הלילה תירץ, שסובר כרבי יהושע שלהקרבא אין צריך מחיצות של בית המקדש, אלא רק מזבח, וכיון שהמזבח כלי הוא, ואינו חלק מהבית עצמו, יש לומר שאין שום איסור לעשותו בלילה.

ובמקדש דוד (קדשים א, א) הביא דברי המנחת חינוך שבנין בית המקדש בלילה אינו פסול אלא איסור, אבל הביא מהירושלמי שמבואר שהוא פסול, ולפי זה הקשה מה מועיל זה שהוא בידי שמים, והניח בקושיא. ובהערות שמועת חיים הביא מהקהילות יעקב בשבועות (ס"י י) שתירץ, שאינו אלא פסול בהקמה, שהקמה בלילה הרי היא כאילו הוקמה מאליה. ולכך בבית ראשון ושני שהיה בהם דין הקמה בידי אדם, הרי זה פסול אם הוקם מאליו או בלילה, אבל לענין בית שלישי, שנעשה בידי שמים, אין חסרון במה שהוקם בלילה שאין זה אלא כהוקם מאליו שכשר.

ודרש והתקין, וכמבואר בהמשך הסוגיא, ונמצא שמעיקר הדין אינו מותר עד סוף היום.

ורק רבי יהודה סבר שתיקן לפי שלרבי יהודה לשיטתו אין כל חשש, שהרי רבי יהודה סובר שמעיקר הדין אסור לזרוע לאחר חצות בערב פסח, וגם סובר רבי יהודה שאומרים שתי פעמים מקצת היום ככולו, וגם הוא סובר שזריעה שאינה קולטת בשלשה ימים שוב אינה קולטת. ונמצא שאינו יכול לזרוע לאחר חצות בערב פסח, ושוב לא יתכן שתהא התבואה נשרשת ביום ט"ז ניסן בין עלות השחר לצאת הכוכבים, שהרי עברו כבר שלשה ימים לאחר זריעה, דהיינו ערב פסח, יום ראשון של פסח, וליל ט"ז, ואם עדיין לא נשרש, שוב לא יהיה נשרש, ובחול המועד אסור לזרוע, ונמצא שלדעת רבי יהודה לא שייך כלל קלקול זה.

יג. האיר המזרח מתיר

בקין אורה במנחות (סח.) נסתפק, האם צריך האיר המזרח של ירושלים דוקא, שהוא זמן שראוי להקרבת העומר, או שכל אחד יכול לאכול במקומו מזמן שהאיר המזרח במקומו, ואפילו אם בירושלים עדיין לא האיר המזרח (ולכאורה הוא הדין להיפך, האם יכול לאכול מזמן האיר המזרח בירושלים, אף אם אצלו עדיין לא האיר המזרח). ונטה לומר שכל אחד תלוי כפי הארת המזרח של מקומו.

יד. השתא דאיכא בית המקדש עומר מתיר

כתב בחידושים המיוחסים להרשב"א במנחות (ה. ד"ה אין מחוסר) שאם לא הקריבו העומר כלל, מותר בסוף היום, לפי ששוב אי אפשר להביא עוד עומה, כיון שעבר זמנו בטל קרבנו. ובחידושי הגרי"ז במנחות (סח.) נסתפק בזה, וצידד שמא יהא החדש אסור לעולם, כיון שהוא בזמן בית המקדש, ואין כאן עומר להתיר החדש, והניח בצ"ע.

מז. הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן

לפי שאין בית דין מתעצלין בו

הקשה הקרן אורה במנחות (סח.), שלכאורה לדעת הרמב"ם שקומצין אותו לאחר מוסף, אין כאן עצלות, שהרי מוספין עצמן זמנן בשש, וממילא העומר קרב אחר שש, ואם כן כיצד יאכלו הרחוקים מיד לאחר חצות. ותירץ, שבאותו היום מקדימין את המוספין כדי למהר את היתר החדש. אלא שכתב שהלשון 'שאיין מתעצלין' אינו מיושב כל הצורך, שהיה להם לומר 'בית דין זריזין בו'. עוד שמעתי ממו"ר הרה"ג ר' משה בראון שליט"א, שיש אומרים שדברי הרמב"ם שהמוסף קרב בשש, הוא רק בשבת ויום טוב, אבל בחול המועד וראש חודש אין דין כזה, ולפי זה לא קשה כלל.

ובאחיעזר (חלק ג, ס"י ע"ג, אות ב') הביא קושיית הישועות יעקב כיצד סומכים על הרוב שהביאו בזמנו, הרי חדש הוא דבר שיש לו מתירין, שאין הולכים בזה אחר רוב. והוכיח מכאן הישועות יעקב שאומרים חזקה שליח עושה שליחותו אף לענין דינים